

KARI TARKIAINEN:

Parlamentarismens kris i Finland

Under valkampanjen till riksdagsvalen i Finland i mars förekom i Pravda en artikel, där Samlingspartiets, alltså högerns, tillförlitlighet i utrikespolitiken ifrågasattes. Om detta bidrog till partiets stora framgångar i valen vet man inte. Men efter valen började kommunisterna göra tydliga inviter till Samlingspartiet inför regeringsbildningen. Detta konstaterar fil dr Kari Tarkiainen i sin artikel, skriven i april i år. Han konstaterar att en klyfta består mellan riksdagspartierna och väljarna i Finland. Han understryker att om högern accepterar kommunisterna som samarbetspartner i en regering, måste detta innebära ett minskat motstånd mot kommunismen över huvud, vilket i sin tur skulle medföra en förändring av Finlands ställning i förhållande till demokratierna i väst.

"I utlandet anser man att inrikespolitiken i Finland skiftar snabbt och är brokig. Finländarna själva upplever närmast stagnation." Denna replik fälldes av Pär Stenbäck, ordföranden i Svenska Folkpartiet, i en tidningsintervju strax före det finska riksdagsvalet i mars och är trots sin paradoxala tillspetsning i hög grad sann. Den av många och relativt små partier präglade parlamentarismen i Finland erbjuder ofta en livfull bild av öppna kriser och hårfina kompromisser, men ändå verkar grundmönstret i den finländska inrikespolitiken ha varit oförändrat under en lång tid. Någon stor förändring har inte inträffat sedan 1966, då den första folkfronten efter 40-talet kom till. Samarbetet mellan dess parter centerpartiet, socialdemokraterna, kommunisterna och de två små folkpartierna har visserligen gnisslat och då och då brustit, men i det stora hela har den mäktiga koalitionen med nära 3/4 av riksdagsmandaten bakom sig ändå satt sin prägel på de politiska förhållandena. Dess främste pådrivare har varit president Urho Kekkonen, som har fungerat som dess skydds nät och flera gånger räddat situationen med sin personliga prestige.

Ett annat bestående drag har varit att många av partierna uppvisat en kraftig splittring invändigt. Det klassiska exemplet, socialdemokraternas partisprängning på 50-talet, har visserligen inte i något fall upprepats utom kanske i fråga om det lilla landsbygdspartiet, men mycket långt därifrån har kommunisterna inte varit med sina hårda duster mellan Aarne Saarinens majoritetsgrupp och Taisto Sinisalos stalinistiska minoritetsfalang. Den sistnämnda gruppering-

en har i praktiken stått i opposition till den regering som partiet ändå varit en del utav. Också inom centerpartiet har spänningen ibland varit avsevärd mellan vad man kallar "K-linjen" och det mera högersinnade "Svarta dussinet". Inom samlingspartiet har under senare tid funnits klara tecken på inbördesfejd mellan Pentti Sillantaus' stora högerfraktion och den till vänster därom stående majoritetsgruppen. Minsta splittningen har iakttagits hos socialdemokraterna, där dock frågan om partiets nästa presidentkandidat skall heta Kalevi Sorsa eller Mauno Koivisto kan bli en stor framtida vattendelare.

Väntat jordskred åt höger

Om den parlamentariska politiken sålunda har stampat på samma ställe, kan detsamma inte sägas om folkopinionen. Finländaren blev en rörlig väljare under 60-talet och tidigt 70-tal då två proteströrelser, vennamoismen och det kristliga förbundets förkunnelse, avlöste varandra i olika val. Från och med kommunalvalet 1976 har det största oppositionspartiet, nationella samlingspartiet, visat ständig tillväxt som bekräftats av talrika opinionsundersökningar. Att valsegern i riksdagsvalet den 18.-19 mars i år inskränkte sig till 3,4 procent var närmast en antiklimax, fastän den tack vare det i Finland tillämpade nyckfulla d'Hondtska systemet ändå gav hela 12 nya mandat i riksdagen. Totalt fick nationella samlingspartiet 21,7% av rösterna och 47 mandat.

Då de mindre oppositionspartierna landsbygdspartiet och kristliga förbundet båda

tog hem en dryg procents ökning och det förstnämnda dessutom vann 5 nya mandat, är det uppenbart att en klar vindkantring åt höger har ägt rum. Fastän centerpartiet och liberalerna led förluster och det konstitutionella folkpartiet uttraderades ur riksdagen är ställningen efter valet 113-87 till det borgerliga blockets favör. I den gamla riksdagen var siffrorna 106-94.

Efter många före valet gjorda opinionsundersökningar var en utgång i denna stil väntad åtminstone för samlingspartiet. För de smärre ytterlighetspartiernas del, där mätningarna legat inom de statistiska felmarginalerna, kan man tala om en överraskning. Det är att märka, att trots samlingspartiets stora kliv uppåt hänger den borgerliga övervikten i den nyvalda riksdagen precis som i den gamla på dessa protestgrupper, som nu besitter hela 16 platser.

Orsakerna till höger vinden har diskuterats livligt och förklaringarna tycks alla ha den djupa ekonomiska depressionen som gemensam nämnare. Att man i tider av stagnation och rekordhög arbetslöshet söker sig till solida konservativa grundsatser förvånar inte. De kärva tiderna har inte tillåtit politikerna att excellera i vallöften som skulle ha inneburit ytterligare utgifter i statsbudgeten, varmed botten rycktes undan från en valkamp i vanlig stil. Teoretiskt hade det rådande mycket dåliga ekonomiska läget också kunnat gynna den revolutionära delen av vänstern, men folkdemokraterna satt i regeringen och uppfattades som delansvariga för situationen. Nu lade de finländska väljarna sina röster på de partier, som hade stått utanför regeringslägret, och folkde-

mokraterna reducerades till riksdagens fjärde parti med bara 35 mandat.

Missnöje med det politiska systemet

Till de mera dominerande inslagen i valkampanjen hörde en diskussion om möjligheterna till politisk förnyelse. Socialdemokraterna inledde debatten genom att förklara, att hur det än skulle gå i valet skulle statsministern i den kommande regeringen heta Kalevi Sorsa, då den stora koalitionen givetvis även efter den 19 mars skulle ha majoritet. Till detta anslöt sig Pravdas Helsingforskorrespondent genom att i en psykologiskt mycket illa tänkt artikel förklara samlingspartiet utrikespolitiskt opålitligt och regeringsodugligt.

Problemet att en opinionskantring bland väljarna inte behöver slå igenom vid regeringsförhandlingarna sattes därmed under valstridens mest intensiva strålkastarljus. De cyniska uttalandena från folkfrontspartierna väckte mycket harm och indignation bland högerväljarna, vilkas antal motståndarnas övermod säkert ökade. Att maktväxling inte sker enligt parlamentarismens regler i Finland är visserligen bekant sedan länge. Grundfelet är därvid att partierna är för många och för små. Vinner ett av dem i ett val är de andra ofta benägna att sluta sig samman och trots sina förluster ta regeringsmakten. En av de största koalitioner efter andra världskriget, Fagerholms regering 1958, är ett välkänt exempel på hur folkdemokraternas ovanligt stora valseger detta år ledde till att alla de övriga partierna bildade samlingsregering. I princip var det då fråga

om samma fenomen som det nu diskuterade, fastän regeringen hade helt motsatt politisk färg.

Väljarnas missnöje riktade sig inte enbart mot de maktavande partierna. Riksdagsvalet är i Finland också personval där man röstar på en enskild kandidat, inte på en partilista som i Sverige. En hel rad ledande politiker såväl inom regeringsblocket som inom oppositionen fick vidkännas svidande förluster. Blå föll samlingspartiets Tuure Junnila, de konstitutionellas Georg Ehrnrooth, kristliga förbundets Raimo Westerholm, kommunisternas Taisto Sinisalo och många fler tidigare garanterat säkra röstmagneter igenom. Det förefaller nästan som om den finländske väljaren i sitt beträngda läge hade varit ute efter syndabockar till allt elände som – ofta våldsamt överdrivet – påstås råda i landet.

En underström av allmän skepsis mot de politiskt verksamma kan nämligen också skönjas i Finland. Professor Veli Merikoski, en känd statsvetare, skrev nyligen, att medborgaren nu har börjat vänja sig vid tanken, att han inte har något som helst inflytande i samhällsfrågorna. Valdeltagandet har varit stätt i sjunkande alltsedan 1962, då de högst röstsiffrorna noterades. Trots att medborgarintresset har gått tillbaka har partiernas och de politiska organisationernas – i Sverige skulle man säga folkrörelsernas – ställning ständigt konsoliderats. Yngre iakttagare säger ännu mera öppet, att klyftan mellan partierna och väljarna har blivit skrämmande. De förstnämnda har utvecklats till hierarkier, som föga bryr sig om världen utanför.

En viss kärna av sanning ligger kanske i denna kritik. Det progressiva 60-talet lämnade efter sig ett partiväsen, som ohämmat spred sitt inflytande i alla riktningar. Den tidigare partipolitiskt obundna tjänstemannakåren politiserades på ett knappt decennium till den grad, att partiböckerna kunde spela roll tex vid tillsättningen av läkartjänster på sjukhusen. Samlingspartiet kan knappast heller frias från att ha deltagit i denna utveckling, men det har ändå verkat oskyldigare än andra genom att dess möjligheter att göra sig gällande på grund av oppositionsställningen har varit mindre än de övriga partiernas.

Presidenten, samlingspartiet och kommunisterna

En fråga, som är intressant i den uppkomna situationen, är Urho Kekkonens hållning till den finska högern. Det kan inte förnekas att de konservativa samhällsgrupperna alltsedan 1940-talet har hyst misstroende mot den nuvarande presidenten, vilket ytterst påstås bottna i Kekkonens roll som pådrivare i den för de flesta finländare djupt traumatiska krigsansvarighetsprocessen. Kekkonen har besvarat misstron och hållit högern för det mesta utanför regeringsbildningarna fastän inte med samma orubbliga konsekvens som socialdemokraterna under deras utrikespolitiska bannlysning 1959–1966.

Ett brobygge har emellertid länge varit igång mellan presidenten och nationella samlingspartiet, som ställde sig helt solidariskt till Kekkonens återval i fjol och medverkade i detta. Att nya ytterlighetsgrupper up-

penbarat sig på parlamentets högerflygel har underlättat för partiledaren Harri Holkeri att framstå som resonabel och kompromissvillig. Tyvärr är just dessa ytterlighetsgrupper med poujadisten Veikko Vennamo i spetsen också det främsta hindret för en borgerlig samlingsregering, eftersom dess majoritet i den nuvarande riksdagen skulle hänga på dem.

Överraskande nog verkar samlingspartiet, eller åtminstone vissa av dess ledande politiker, ha blivit accepterat långt på vänsterkanten. Kommunistpartiets ordförande Aarne Saarinen har antytt i några uppmärksammade debattinlägg, att han inte ser större hinder för samregerande med moderata högermän. Även partiets generalsekreterare, arbetskraftsministern Arvo Aalto, har publicerat en artikel om "den historiska kompromissen", med vilken han menar kommunistiskt samarbete med samlingspartiet under vissa omständigheter.

Dessa förvånande inviter har tolkats så, att majoritetsgruppen bland kommunisterna nu känner rädsla att förlora det inflytande som den har haft under många år. Saarinens kommunistparti har inte på länge suttit som en motvillig gisslan i regeringen – vilket kanske var fallet till en början – utan spelat en aktiv roll i flera sammanhang. Särskilt påfallande har majoritetskommunisternas iver varit när det gällt att få tvister bilagda mellan de två andra stora regeringsgrupperna, nämligen agrarerna och socialdemokraterna. Skulle nu även samlingspartiet acceptera dem som regeringspartner, vore det en fullkomlig upprättelse. Ett dylikt accepterande skulle förvisso betyda urlakning och

nedtystande av öppet motstånd mot kommunismens läror, något som redan i en ganska hög grad har skett, inte minst på grund av utrikespolitiska hänsyn. En utveckling i denna skrämmande riktning skulle onekligen skilja Finland från demokratierna i väst.

Ökad tveksamhet till utrikespolitiken?

Någon tid före valet offentliggjordes en opinionsundersökning om finländarnas utrikespolitiska åsikter, gjord i november av landets största tidning Helsingin Sanomat. Siffrorna skulle knappast ha väckt större uppmärksamhet, om det inte varit fråga om en upprepning av en likadan opinionsmätning 1972. Av de tillfrågade gav 55 % ett gott betyg åt utrikespolitiken (mot 67 % år 1972). 34 % ansåg (mot 20 % år 1972), att utrikespolitikens tyngdpunkt hade glidit för mycket österut. Endast 3 % (mot 4 % 1972) betraktade Finlands internationella hållning som alltför västorienterad. Studien avslöjade sålunda en ökande skepsis till det offentliga synsättet, att landet håller en någorlunda neutral kurs.

Från ansvarigt håll har hävdats, att undersökningen var konstlad och dess frågor ledande. Detta kan i sig vara riktigt, men det betyder inte, att något inte skulle ha hänt med opinionen. Att en så massiv upplut-

ning, som påståtts råda bakom den officiella Paasikivi-Kekkonenlinjen, alltid skulle kunna bestå är helt enkelt osannolikt i demokratiska förhållanden.

Många kommer säkert att sätta likhetstecken mellan opinionsmätningens resultat och den högervind, som blåst i riksdagsvalet. Att samband finns är säkert men det ligger på ett rätt allmänt plan. Tveksamhet till utrikespolitikens skötsel finns i alla partier, inte minst i presidentens eget parti centerpartiet, där opinionen svängt kraftigast sedan 1972. Emellertid har samlingspartiet den svåraste ställningen, eftersom det måste undvika att utmana Kreml för att inte från det hållet bli förklarad som regeringsodugligt. Det är dock trots skrivierna i Pravda inte särskilt troligt, att ryssarna skulle just nu vilja särbehandla nationella samlingspartiet. Läget är varken internationellt sett eller inrikespolitiskt så kritiskt, att de skulle behöva ta till bannbullorna.

Marsvalets resultat gav upphov till en våg av spekulationer om kommande regeringsbildning. Fastän en regeringskris i Finland kan ta lång tid att reda upp är det sannolikt, att någon lösning har nåtts i maj då presidenten beger sig på statsbesök till Västtyskland. Nästan lika troligt är, att den finländska parlamentarismens kris då alltjämt återstår att lösa.